

Віталій Віталійович КАДАЛА,

*доцент кафедри господарсько-правових
дисциплін та економічної безпеки*

Донецького державного університету внутрішніх справ,

голова Юридичної клініки «Правовий захист»,

кандидат юридичних наук, доцент;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6868-9487>

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Актуальність принципів цивільного права лежить в площині їх впливу на формування правовідносин, які виникають між його суб'єктами, особливо в умовах воєнного стану в Україні. Доведено, що принципи цивільного права тісно пов'язані з предметом і методом регулювання цивільно-правових відносин. Вони мають визначальне значення при застосуванні цивільно-правових норм.

На погляд політиків, науковців, юристів фахівців принципи цивільного права мають важливе теоретичне та практичне значення, оскільки вони не лише визначають зміст цивільно-правових норм, але й досить широко використовуються у правозастосовній практиці, яка має доволі значну кількість проблематичних аспектів особливо в умовах воєнного стану, що обумовило вибір напрямку дослідження.

Загальнотеоретичні та проблематичні аспекти поняття принципів цивільного права були предметом дослідження в працях таких науковців як Л.А. Музика [1], Т.М. Підлубна [2], В.А. Кройтор [3], В.Л. Скрипник [4], Ю.А. Тобота [5] та інших. Незважаючи на наявність певних наукових праць, в яких досліджуються принципи цивільного права, в них не приділена достатня увага зміни їх змістовності у разі виникнення надзвичайних ситуацій в яких на даний час перебуває суспільство України, що і підкреслює доцільність обраного напрямку вивчення.

Ключовими правовими актами, які регламентують змістовність принципів цивільного права виступають Конституція України [6] та Цивільний кодекс України [7]. Беззаперечним є той факт, що становлення незалежної та суверенної України як правової держави, зорієнтовано на принципи життя громадянського суспільства, демократичні перетворення у ньому, формування ринкової економіки, обумовили передусім створення принципу служіння держави громадянському суспільству. Так, відповідно до ст. 3 Конституції України [6] законодавець звернув увагу на те, що людина, її життя і здоров'я,

честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Саме права й обов'язки людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Виходячи із зазначеного формулюються принципи цивільного права, які викладено у статті 3 Цивільного кодексу України [7]: неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя фізичної особи; неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, передбачених виключно законом; свобода договору; свобода підприємництва; судовий захист будь-якого цивільного права у разі його порушення; справедливість, добросовісність, розумність.

За сутнісним змістом як понятійна категорія «принципи цивільного права» представляють собою найбільш загальні керівні положення (засади) цивільного права, що мають в силу їхнього законодавчого закріплення загальнообов'язковий характер. З цього приводу цікавою є думка Л.А. Музики [1], яка вважає, що «... принципи цивільного права – це не тільки чинник, що дозволяє виокремити цю галузь права, а й у її межах – робочі механізми, за допомогою яких визначаються межі можливої та належної поведінки учасників цивільно-правових відносин».

В свою чергу, О.В. Басай [8] пропонує розуміти принципи цивільного права як «...конкретизовані правосвідомістю засадничі положення, які відображають об'єктивні закономірності розвитку та потреби суспільства, що існують у декількох площинах: по-перше, у вигляді правових ідей, які виробляються юридичною наукою і суспільною практикою як найважливіші, керівні правові ідеї та становлять основу правових поглядів суспільства; по-друге, у вигляді загальних положень, що закріплені у ст. 3 ЦК України й виводяться зі змісту інших норм Цивільного Кодексу України та відповідно до яких здійснюється правове регулювання цивільних відносин». Ми вважаємо таке твердження заслуговує на увагу так, як більш предметно окреслює змістовність принципів цивільного права як понятійної категорії.

Зокрема, у своїй праці Ю.А.Тобота [5] розкриваючи рольовий аспект принципів цивільного права також пропонує визначати його з декількох позицій враховуючи сферу їх застосування «... з одного боку, при відображенні сутності соціальної спрямованості та основних галузевих особливостей цивільно-правового регулювання, тобто зміст кожної подальшої норми має бути пронизаний принципом цивільного права, з іншого боку, при укладенні непоіменованих договорів, застосуванні аналогії права, захисту охоронюваного законом інтересу».

Не дивлячись на значну кількість існуючих наукових позицій щодо тлумачення понятійної категорії «принципи цивільного права» єдиним є те, що принципами цивільного права є конкретизовані правосвідомістю засадничі

положення, які відображають об'єктивні закономірності розвитку та потреби суспільства.

Звернення до ст. 3 Цивільного кодексу України [7] вказало на види принципів цивільного права, які пропонує законодавець (табл.1).

Таблиця 1

Основні види та змістовність принципів цивільного права (основа → ст.3 Цивільного кодексу України)

Види принципів цивільного права	Характеристика призначення принципу цивільного права
1.Неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини	Цей принцип означає те, що ніхто не має права втручатися в особисте та сімейне життя фізичної особи без її згоди, окрім випадків, які прямо передбачені Конституцією України.
2. Неприпустимість позбавлення права власності	Цей принцип означає те, що крім випадків, установлених Конституцією України та законом, тобто право власності в Україні є непорушним. Цей принцип забезпечує особі гарантію її економічної незалежності та майнової відокремленості від інших учасників цивільних правовідносин.
3. Свобода договору	Цей принцип означає, що учасники цивільних правовідносин вільні у можливості вступу в договірні відносини, а також у виборі виду договорів, контрагентів та умов договору тощо.
4. Свобода підприємницької діяльності	Цей принцип означає особи вільні у виборі підприємницької діяльності (виключення можуть бути депутати, посадові та службові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування).
5. Судовий захист цивільного права та інтересу	Цей принцип означає, що у разі порушення цивільного права чи інтересу, а також у разі створення перешкод щодо їх здійснення особа

	має гарантовану можливість захистити їх у судовому порядку.
6. Справедливість, добросовісність та розуміння.	Цей принцип означає, що регулювання та охорона цивільних правовідносин мають відбуватися справедливо, добросовісно та розумно. Він спрямований на ствердження в українській правовій системі принципу верховенства права.

Таким чином, із проведеного дослідження можна зробити висновок, що деякі принципи цивільного права існують на рівні правових ідей, які ще не закріплені серед загальних засад та інших принципів цивільного законодавства, але впливають на регулювання цивільно-правових відносин. Стає зрозумілим, що тлумачення принципів цивільного права, які закріплені у законодавстві, та принципів-ідей у наукових розробках вчених не існують окремо, вони мають взаємопроникаючу властивість та доповнюють одне одного. Актуалізує проблему ситуація в країні, яка пов'язана з виникненням нових запитів у суспільстві, котре знаходиться в умовах воєнного стану. Така ситуація спонукає до чіткого розуміння змістовності принципів цивільного права та вміння їх використовувати для вирішення питань, котрі турбують громадян країни.

Список бібліографічних посилань:

1. Музика Л.А. Концепція цивільно-правової політики України : монографія. К.: Паливода А.В., 2020. 504 с.
2. Підлубна Т.М. Право на захист цивільних прав та інтересів: монографія. Чернівці: Чернів. Нац. Ун-т, 2010. 128 с.
3. Кройтор В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики: монографія. Харків: Право, 2020. 672 с.
4. Скрипник В.Л. Теоретичні і методологічні проблеми об'єктів цивільних прав : монографія. Кременчук: ПП «Щербатих О.В.». 2020. 380 с.
5. Тобота Ю. А. Принцип справедливості, добросовісності і розумності у цивільному праві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Харків, 2011. 22 с.
6. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4931> (дата звернення: 10.04.2023).

7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. ст. 356. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. (дата звернення: 10.04.2023).
8. Басай О. В. До питання щодо розуміння принципів цивільного права України юридичний бюлетень. 2018. випуск 7. ч. 1. С.183-189.